

Hoofdstuk III: Eindtermen formuleren, vormgeven en implementeren

---

Vragen aan het Vlaams Parlement

1. Hoe moeten eindtermen er in de toekomst uit zien? Welke kenmerken hebben ze?
2. Hoe verhouden eindtermen zich tot onderwijskwalificaties en de studiebekrachtiging in het basis- en secundair onderwijs?
3. Hoe kunnen we zorgen voor meer systematiek en meer duidelijkheid in de formulering van eindtermen?
4. Hoe kunnen we de procedure voor het ontwikkelen van eindtermen efficiënter maken?
5. Hoe bewaken dat eindtermen en leerplannen niet leiden tot planlast en overladenheid? Wat is de rol van beide?
6. Hoe kunnen scholen en leraren worden ondersteund bij het implementeren van eindtermen?

Inhoud

Huidige stand van zaken.....	3
Kenmerken van eindtermen	3
Eindtermen en kwalificaties.....	3
Eindtermen, leerplannen en leerdoelen.....	4
Formuleren van eindtermen	5
Procedure totstandkoming eindtermen.....	6
Implementatie van eindtermen.....	7
Eindtermen een krachtig instrument voor meer onderwijskwaliteit.....	8
Zorgen voor meer transparantie in het begrippenkader.....	8
Verduidelijken van de relatie tussen eindtermen en onderwijskwalificaties	9
Versterken van de band tussen eindtermen en studiebekrachtiging.....	9
Zorgen voor meer systematiek in het formuleren van eindtermen	10
Verduidelijken van de uitgangspunten bij de eindtermen.....	10
Eindtermen operationeel en evalueerbaar formuleren	10
Een vernieuwde procedure voor het ontwikkelen van eindtermen voorzien	11
Maatschappelijke betrokkenheid vergroten	11
Ontwikkelproces en referentiekader(s) decretaal vastleggen	11
Terugdringen van planlast en overladenheid van de eindtermen	12
Een andere rol geven aan leerplannen.....	12
Zorgen voor een kwaliteitsvolle implementatie van eindtermen	13

Huidige stand van zaken

Kenmerken van eindtermen

Er zijn eindtermen en ontwikkelingsdoelen. Die worden opgesplitst in leergebied- of vakgebonden en leergebied- of vakoverschrijdende eindtermen en ontwikkelingsdoelen. Er wordt ook rekening houdend met de structuur van het onderwijs een onderscheid gemaakt tussen eindtermen voor de basisvorming en specifieke eindtermen (voor het specifieke gedeelte van een opleiding). Sommige eindtermen zijn te bereiken andere na te streven. In sommige gevallen is de keuze voor een verschillend statuut verdedigbaar zoals in het kleuter- en buitengewoon onderwijs, in andere gevallen echter minder zoals in de B-stroom van de eerste graad secundair onderwijs.

De meeste eindtermen en ontwikkelingsdoelen moeten bereikt of nagestreefd worden door een bepaalde leerlingenpopulatie. Een leerlingenpopulatie kunnen bijvoorbeeld de leerlingen van het lager onderwijs zijn of de leerlingen van de eerste graad secundair onderwijs. Het is echter onduidelijk wat dat concreet betekent voor het bereiken van de eindtermen. Hoeveel leerlingen uit de leerlingenpopulatie moeten precies de eindtermen bereiken om te kunnen zeggen dat een minimum aan onderwijskwaliteit gegarandeerd is? De vaagheid heeft als voordeel dat er minder rigide met de eindtermen wordt omgesprongen, ze worden niet gebruikt als afvinklijstjes. Het nadeel is dat er onduidelijkheid is over wat er precies verwacht wordt. Eindtermen kunnen pas echt hun rol als kwaliteitsinstrument vervullen als ook duidelijk is door wie ze bereikt moeten worden.

Er zijn dus nogal wat verschillen tussen eindtermen. Het door de jaren heen steeds uitgebreidere begrippenkader en de invulling ervan leidt tot een steeds toenemende complexiteit en tot weinig transparantie over de verwachte eindresultaten.

Voor een totaaloverzicht over de verschillende soorten 'eindtermen', hun statuut en de doelgroep waarvoor ze bedoeld zijn, verwijzen we naar het hoofdstuk 'Eindtermen: de basics'.

Eindtermen en kwalificaties

Het decreet betreffende de Vlaamse kwalificatiestructuur (VKS-decreet) heeft er in 2009 voor gezorgd dat eindtermen al dan niet samen met beroepskwalificaties een plaats krijgen in onderwijskwalificaties. Een kwalificatie is volgens het VKS-decreet een afgerond geheel van competenties. Er worden in de VKS zowel beroepskwalificaties als onderwijskwalificaties opgenomen. Een beroepskwalificatie bepaalt wat je moet kennen en kunnen om een bepaald beroep uit te oefenen. Een onderwijskwalificatie geeft weer wat je moet kennen en kunnen om verdere studies aan te vatten, te functioneren in onze maatschappij of een bepaald beroep uit te oefenen. De Vlaamse Regering erkent

de beroeps- en onderwijskwalificaties. In de Vlaamse kwalificatiestructuur¹ worden de kwalificaties ondergebracht op 8 niveaus, van basisonderwijs tot universiteit. Een kwalificatie van een bepaald niveau voldoet aan de kenmerken opgenomen in de niveaudeSCRIPTOR voor dat niveau. De VKS bevordert de transparantie en uitwisselbaarheid van kwalificaties in het opleidingslandschap en op de arbeidsmarkt. Toch blijft een verdere uitklaring van de rol van eindtermen in onderwijskwalificaties nodig.

Eindtermen, leerplannen en leerdoelen

De overheid leidt het voorbereidend proces om tot eindtermen en ontwikkelingsdoelen te komen in goede banen. Na bespreking in het Vlaams Parlement worden de eindtermen decretaal vastgelegd. De overheid legt geen lesuren vast per leergebied of per vak. Enkel voor de eerste graad secundair onderwijs en het zevende jaar bso is de verhouding tussen de basisvorming en het specifiek gedeelte vastgelegd.

Op basis van de door de overheid vastgelegde eindtermen, ontwikkelen de onderwijskoepels en het GO! leerplannen. Leerplannen zorgen voor een pedagogisch-didactische verwerking van de eindtermen en ontwikkelingsdoelen en ondersteunt hiermee leraren en scholen om de lessen te organiseren. Een leerplan kan ook het gemeenschappelijk curriculum uitbreiden en doelstellingen bevatten die verder gaan dan wat nodig is om de eindtermen te bereiken. Desgewenst kunnen koepels samenwerken bij het opstellen van hun leerplannen. Leerplanmakers mogen afwijken van de onderverdeling in vakken die bij de eindtermen of ontwikkelingsdoelen gebruikt wordt. Ze mogen de eindtermen of ontwikkelingsdoelen dus anders ordenen en bijvoorbeeld de eindtermen wiskunde in andere vakken onderbrengen dan in het vak wiskunde. In de praktijk gebeurt dat echter zelden.

De koepels en het GO! stellen aan de scholen uren per vak voor in de lessentabellen. De scholen kunnen hiervan afwijken, maar volgen meestal de voorgestelde lessentabellen. De pedagogische begeleidingsdiensten van de koepels en het GO! ondersteunen scholen en leerkrachten bij hun opdracht voor het realiseren van de leerplannen.

De onderwijsinspectie geeft advies over de leerplannen. Op basis van dat advies worden de leerplannen al dan niet goedgekeurd. Bij de beoordeling houdt de onderwijsinspectie rekening met de volgende criteria²:

- De doelgroep moet vermeld worden.

---

¹ VKS-decreet: <http://data-onderwijs.vlaanderen.be/edulex/document.aspx?docid=14111>

² Besluit van de Vlaamse Regering tot vaststelling van de goedkeuringscriteria en indieningsmodaliteiten van de leerplannen, 10 november 2006.; <http://data-onderwijs.vlaanderen.be/edulex/document.aspx?docid=13879>

- De doelstellingen die noodzakelijk zijn om de eindtermen te bereiken of om de ontwikkelingsdoelen na te streven, moeten herkenbaar zijn. Als er geen eindtermen zijn, bepaalt het leerplan zelf doelen.
- Er moet aangegeven worden welke ruimte gelaten wordt voor de inbreng van de scholen, de leraren en de lerarenteams.
- Er mogen geen doelstellingen opgenomen worden die tegenstrijdig zijn met de vastgelegde eindtermen en ontwikkelingsdoelen.
- Er moet vermeld worden welke materiële vereisten noodzakelijk zijn voor een goede uitvoering.

De scholen organiseren het onderwijs. Ze bieden bepaalde studierichtingen aan en leggen zelf de lessen per vak vast. Doorgaans volgen zij het voorstel van de koepels en het GO!. Scholen worden gestimuleerd om een eigen pedagogisch-didactische visie te ontwikkelen. Ook het beleid voor vakoverschrijdende eindtermen wordt door de school vastgelegd.

Leraren kiezen volgens de visie van de school en via gezamenlijk overleg in de vakgroep de educatieve aanpak in de klas. De educatieve uitgeverijen baseren zich op de eindtermen en leerplandoelen om methodes te ontwikkelen. Die methodes zijn bedoeld om leraren te ondersteunen. In de praktijk gebruiken de meeste leraren ze ook.

De wijze waarop het curriculum tot stand komt zorgt er voor dat leerlingen uiteindelijk veel meer moeten verwerven dan de eindtermen. Dat zorgt ervoor dat zowel leerlingen als leraren klachten hebben over de overladenheid van het curriculum. Hierbij worden vooral naar de leerplannen verwezen. Aan die overladenheid zijn twee grote nadelen verbonden:

1. Leraren hebben te weinig ruimte voor eigen initiatief en kunnen te weinig inspelen op verschillen tussen leerlingen.
2. Wat boven op de eindtermen wordt geformuleerd moet eveneens door leerlingen worden verworven om een getuigschrift of diploma te krijgen. Dat maakt de band tussen eindtermen en studiebekrachtiging erg onduidelijk.

Deze situatie vraagt niet alleen om een herbekijken van de eindtermen maar stelt ook de rol van leerplannen in vraag.

Formuleren van eindtermen

Per onderwijsniveau worden eindtermen op een verschillende manier opgemaakt. In het secundair onderwijs zijn ze veelal per graad geschreven, in het lager onderwijs zijn ze voor het einde van het lager onderwijs geformuleerd.

Per reeks eindtermen worden uitgangspunten voorzien³. Die uitgangspunten zijn bedoeld ter ondersteuning van wie moet werken met de eindtermen. Ze bevatten onder meer informatie over de totstandkoming ervan, de gemaakte keuzes, de samenhang (intern maar ook met andere reeksen eindtermen) en de manier waarop ze gelezen moeten worden. De uitgangspunten die een verantwoording zijn van de geselecteerde eindtermen zijn echter niet decretaal verankerd en hebben dus niet hetzelfde statuut als de eindtermen. Dat leidt wel eens tot verwarring in scholen.

Naarmate er meer eindtermen geformuleerd worden, dringt de nood zich op om deze meer systematisch op te stellen en meer coherent te formuleren en dit over alle onderwijsniveaus heen.

Het decreet VKS voorziet bovendien dat eindtermen in de toekomst geformuleerd worden gebruik makend van descriptorelementen en niveaodescriptoren uit de kwalificatiestructuur en ook het masterplan secundair onderwijs voorziet in een aantal aanpassingen om de eindtermen in de toekomst anders (competentiegericht) te formuleren.

Daarnaast zijn sommige reeksen eindtermen erg lang en vrij gedetailleerd, terwijl andere beknopt en algemeen zijn. Veel hangt af van de aard van het vak waarvoor eindtermen worden geformuleerd, maar toch zou ernaar gestreefd kunnen worden de reeksen meer gelijklopend te maken. Het is daarom belangrijk om een duidelijk antwoord te geven op de vraag hoe operationeel en evalueerbaar de eindtermen geformuleerd moeten worden, wetende dat eindtermen naast de ontwikkeling van jongeren ook de basis vormen voor het toekennen van de onderwijskwalificaties.

Procedure totstandkoming eindtermen

Met de minister wordt jaarlijks een set van te ontwikkelen of te actualiseren eindtermen of ontwikkelingsdoelen vastgelegd, met inbegrip van de ontwikkeltermijn per set. Het Agentschap voor Hoger Onderwijs, Volwassenenonderwijs, Kwalificaties en Studietoelagen (AHOVOKS) stelt ad hoc een ontwikkelcommissie samen met leden die enerzijds inhoudelijke expertise hebben en anderzijds over ontwikkelingspsychologische expertise beschikken. De commissie bestaat meestal uit vertegenwoordigers van de onderwijskoepels en het GO!, de lerarenopleiding, pedagogisch begeleiders, directieleden, vakdeskundigen, ... waarbij gestreefd wordt naar evenwicht en representativiteit. De ontwikkelcommissie wordt meestal voorgezeten door een vertegenwoordiger van AHOVOKS, soms door een externe voorzitter. Als men grote verschillen in visies verwacht, wordt een resonansgroep samengesteld die het werk van de ontwikkelcommissie becommentarieert. Tussen de eerste samenkomst van de

---

³ De eindtermen en hun uitgangspunten worden op de website van AHOKVOS (Curriculum) gepubliceerd: <http://www.ond.vlaanderen.be/curriculum/>

ontwikkelcommissie en het eerste ontwerp van eindtermen of ontwikkelingsdoelen ligt ongeveer twee jaar.

Nadat het dossier met de eindtermen door AHOVOKS op punt is gesteld, wordt het voor advies aan de VLOR bezorgd. Dat advies kan ertoe leiden dat het eindtermenvoorstel door AHOVOKS nog wordt bijgestuurd. Na het niet-bindend advies van de VLOR worden volgende documenten opgemaakt die samen één dossier vormen:

- een ontwerp Besluit Vlaamse Regering (BVR) waarin het voorstel van eindtermen is opgenomen;
- een toelichtende nota aan de leden Vlaamse Regering;
- een ontwerp bekrachtigingsdecreet over het ontwerp van BVR voor het Vlaams Parlement;
- een ontwerp memorie van toelichting bij het decreet en
- een nota adviesvraag inspectie van Financiën (IF).

Na het advies van IF wordt het globale dossier de eerste keer geagendeerd voor principiële goedkeuring door de Vlaamse Regering en met het oog op de machtiging om het advies van de Raad van State aan te vragen. Na het advies van de Raad van State (binnen een termijn van 1 maand uit te brengen) wordt het volledige dossier definitief door de Vlaamse Regering goedgekeurd en in zijn geheel ingediend in het Vlaams Parlement. Het Vlaams Parlement keurt het dossier goed en bepaalt in het bekrachtigingsdecreet de datum van inwerkingtreding van de eindtermen, dat kan de Vlaamse Regering niet doen. Het Vlaams Parlement kan indien ze dat nodig vindt ook nog via amendementen een laatste wijziging in het eindtermenvoorstel doorvoeren. Dat gebeurt echter zelden.

Nadat het parlement de eindtermen heeft goedgekeurd, hebben schoolbesturen het recht om een afwijkingsprocedure te starten en alternatieve eindtermen te formuleren.

De procedure voor het ontwikkelen van eindtermen is zeker voor verbetering vatbaar onder meer op het vlak van een evenwichtige vertegenwoordiging van betrokken partners als wat betreft de doorlooptijd.

Implementatie van eindtermen

Scholen slagen er soms niet in om bepaalde eindtermen te realiseren omwille van praktische bezwaren. Hier stellen de eindtermen op zich geen probleem. Ze zijn voldoende duidelijk en operationeel geformuleerd en haalbaar voor de groep waarvoor ze bedoeld zijn. Maar scholen beschikken niet over de nodige expertise of materialen om de eindtermen aan te bieden. Het gevolg hiervan is dat leerlingen deze eindtermen uiteindelijk niet halen.

We willen dit illustreren aan de hand van het concrete voorbeeld rond de eindtermen EHBO. Het fundament om in onderwijs aan EHBO te werken is voorzien. Er zijn leergebied-/vakgebonden en leergebied-/vakoverschrijdende eindtermen en ontwikkelingsdoelen voorzien. Die maken het mogelijk om in scholen vanaf de kleuterklas tot en met het laatste jaar in het secundair onderwijs rond EHBO te werken. Op basis van de eindtermen zijn er door de pedagogische begeleidingsdiensten leerlijnen uitgewerkt. Ook het Rode Kruis Vlaanderen zorgde in 2014 voor inspiratie via het ter beschikking stellen van een leerlijn waarin is aangeduid wat leerlingen volgens hun leeftijd moeten kennen en kunnen en wat er moet herhaald worden over de verschillende jaren heen.

Uit de vele reacties van scholen komt echter naar voren dat scholen nog drempels ervaren om rond EHBO te werken. Zo is er onder meer nood aan extra lesgevers die in de scholen zowel aan leerlingen als aan leerkrachten opleidingen kunnen geven. Tevens is er nood aan extra oefenmateriaal en aan extra middelen om met het materiaal aan de slag te kunnen gaan. Voor de scholen is het helemaal niet duidelijk op wie ze daarvoor een beroep kunnen doen⁴. Een aantal scholen geven ook aan dat het moeilijk is om tegelijkertijd rond alle vakoverschrijdende thema's in het secundair onderwijs te werken

Eindtermen een krachtig instrument voor meer onderwijskwaliteit

Zorgen voor meer transparantie in het begrippenkader

De huidige terminologie is weinig transparant. Er worden heel wat begrippen gebruikt en die hebben elk hun invulling. Een goede onderbouwing van die keuzes ontbreekt. We stellen daarom voor de begrippen te vereenvoudigen, éénduidig te formuleren en de gemaakte keuzes niet alleen goed te onderbouwen maar ze ook goed te communiceren. We doen hieronder een aantal voorstellen om tot meer transparantie te komen.

Er kan overwogen worden om enkel nog met 'te bereiken eindtermen' te werken. Enkel voor specifieke doelgroepen zoals het buitengewoon onderwijs of het kleuteronderwijs, zou men zich kunnen beperken tot 'na te streven eindtermen'. In het kleuteronderwijs is er geen leerplicht, wat het moeilijk maakt de eindtermen het statuut 'te bereiken' te geven. In het buitengewoon onderwijs is het aangewezen rekening te houden met de grote verschillen in mogelijke ontwikkelingen bij leerlingen.

Voor de eindtermen met betrekking tot attitudes kan geopteerd worden die zo te formuleren dat ze ook te bereiken zijn, door bijvoorbeeld het handelingswerkwoord 'tonen' te gebruiken. (Bv. 'de leerlingen hebben respect voor ...' wordt 'de leerlingen tonen respect voor ...').

---

⁴ De minister van Onderwijs lanceerde op 17 september 2015 het nieuwe online luik 'EHBO op school' om dit probleem te verhelpen: <http://onderwijs.vlaanderen.be/nieuw-online-luik-ondersteunt-scholen-bij-ehbo-educatie>

We stellen ook voor geen onderscheid meer te maken tussen leergebied- of vakgebonden en leergebied- of vakoverschrijdende eindtermen. Dit onderscheid leidt ertoe dat er de facto een hiërarchie tussen eindtermen ontstaat, waarbij de leergebied- en vakoverschrijdende eindtermen als minder belangrijk worden gezien.

Het begrip 'leerlingenpopulatie' in relatie tot eindtermen wordt nergens gedefinieerd. Dat is niet zonder reden. Het is immers heel moeilijk om hiervoor een sluitende en billijke definitie te ontwikkelen. Ook in de beginjaren van de eindtermen (jaren '90) is men daar niet in geslaagd. Het is immers heel lastig om eindtermen zo te formuleren dat ze voor een volledige groep van leerlingen kunnen gelden. Hiermee komen leerlingen en leraren soms voor een moeilijke opdracht te staan. De neiging bestaat om eindtermen voor de gemiddelde leerling te schrijven. Hierbij wordt dan onvoldoende nagedacht over wat echt voor elke leerling nodig is. We stellen daarom voor het begrip leerlingenpopulatie niet te gebruiken wanneer het om eindtermen gaat. De eindtermen kunnen het best op het niveau van de individuele leerling geformuleerd worden. Het gaat dan om minimumdoelen die in principe door elke leerling bereikt moeten worden. De delibererende klassenraad oordeelt dan of een leerling de eindtermen in voldoende mate heeft bereikt en of de leerling een getuigschrift/diploma haalt.

Verduidelijken van de relatie tussen eindtermen en onderwijskwalificaties

Onderwijskwalificaties van niveau 1 tot en met 4 bestaan uit een combinatie van eindtermen, specifieke eindtermen of beroepskwalificaties. Per onderwijskwalificatie moet beslist worden welk pakket van eindtermen (per sleutelcompetentie) er deel van uitmaakt. Het gekozen pakket eindtermen, samen met de geselecteerde beroepskwalificatie(s) of specifieke eindtermen, bepaalt het niveau van de onderwijskwalificatie⁵. Alle sleutelcompetenties maken echter wel deel uit van alle onderwijskwalificaties.

Versterken van de band tussen eindtermen en studiebekrachtiging

Getuigschriften en diploma's worden nu uitgereikt op basis van het oordeel van de delibererende klassenraad. De mate waarin leerlingen de leerplandoelen hebben bereikt, is daarbij doorslaggevend. Het uitreiken door de klassenraad van het getuigschrift basisonderwijs is reeds gekoppeld aan de eindtermgerelateerde leerplandoelstellingen⁶ en dus de facto aan de eindtermen. Is een gelijkaardige toekenning van getuigschriften en diploma's in het secundair onderwijs dan ook niet mogelijk?

Bovenop de eindtermen (minimumdoelen) die voor kwalificatie in aanmerking komen en dus voor elke leerling gelden, worden ook streefdoelen geformuleerd. zodat kan worden

---

⁵ Decreet betreffende de kwalificatiestructuur (30/04/2009)

⁶ Masterplan hervorming secundair onderwijs, D20 (p.16).

ingespeeld op verschillen tussen leerlingen. Ze worden dus niet in rekening gebracht voor het verwerven van een getuigschrift of diploma. Ze leggen de nadruk op het leerproces van leerlingen, op leervorderingen en komen tegemoet aan de leergierigheid van leerlingen. Het is ook niet de bedoeling hiermee de vrijheid van leraren aan banden te leggen. De streefniveaus moeten worden gezien als een manier om leraren en leerlingen te ondersteunen. Die streefniveaus kunnen per protocol tussen de onderwijskoepels en het GO! worden vastgelegd.

Voorts is ook het moment waarop de eindtermen moeten worden bereikt een discussiepunt. Moeten alle leerlingen de eindtermen op hetzelfde moment bereiken of kan daar enige soepelheid inzitten? Het is immers belangrijk dat alle leerlingen de eindtermen bereiken. Sommige leerlingen zullen daarvoor meer tijd nodig hebben, andere minder. Kunnen scholen m.a.w. zelf bepalen of leerlingen meer of minder tijd krijgen om de eindtermen te bereiken?

Zorgen voor meer systematiek in het formuleren van eindtermen

Verduidelijken van de uitgangspunten bij de eindtermen

De uitgangspunten bij de eindtermen hebben niet hetzelfde statuut als de eindtermen zelf. Daardoor zijn ze minder bekend en worden ze minder vaak geraadpleegd. Nochtans zijn ze noodzakelijk om de eindtermen en ontwikkelingsdoelen juist te interpreteren en kaderen.

We stellen daarom voor de uitgangspunten voor het formuleren van eindtermen decretaal te verankeren. We zien hier twee soorten uitgangspunten. Sleutelcompetenties (zie hoofdstuk 1) vormen het overkoepelende kader voor het geheel van de eindtermen. De sleutelcompetenties worden vervolgens verder uitgewerkt in eindtermen. Per sleutelcompetentie wordt daarvoor in een eigen referentiekader voorzien. Er zal ook moeten worden nagedacht op welke manier de referentiekaders worden ontwikkeld en wie daarbij wordt betrokken. Er moet worden gezocht naar een voldoende groot draagvlak ondersteund door wetenschappelijke en onderwijspraktijkgerichte expertise.

Eindtermen operationeel en evalueerbaar formuleren

Zoals reeds werd opgemerkt zijn er nogal wat verschillen in formulering tussen reeksen eindtermen. Sommige reeksen zijn erg lang en vrij gedetailleerd, andere zijn beknopt en algemeen. Er kan worden nagegaan hoe de eindtermen op een meer gelijklopende manier te beschrijven. Gelijktijdig hiermee kan ook worden nagedacht over de vraag hoe operationeel en evalueerbaar de eindtermen en ontwikkelingsdoelen geformuleerd moeten worden. Dat is belangrijk voor de eindgebruikers m.n. de leraren. Als eindtermen de basis vormen voor het uitreiken van de getuigschriften en diploma's, is het noodzakelijk dat ze voldoende operationeel en evalueerbaar zijn, in elk geval meer dan nu het geval is.

Daarnaast zijn operationele en evalueerbare eindtermen ook belangrijk voor de peilingsonderzoeken en het opstellen van de toets-items.

Er kan overwogen worden om een commissie aan te stellen die erover waakt dat de eindtermen over de verschillende sleutelcompetenties heen op een vergelijkbare manier geformuleerd worden.

Een vernieuwde procedure voor het ontwikkelen van eindtermen voorzien

Maatschappelijke betrokkenheid vergroten

Het vastleggen van een voorstel tot eindtermen is tot op heden voornamelijk een onderwijsinterne aangelegenheid: voornamelijk betrokkenen uit het onderwijsveld, en veelal vakspecialisten, zijn aan zet bij het formuleren van de eindtermen.

Bij een mogelijke toekomstige procedure is het belangrijk dat de eindtermen een goede weerspiegeling zijn van wat maatschappelijk belangrijk geacht wordt. Dit vereist dat andere maatschappelijke actoren, extern aan het onderwijsveld, nauwer betrokken worden in het proces van opstellen van eindtermen.

Ontwikkelproces en referentiekader(s) decretaal vastleggen

Op dit moment neemt het ontwikkel- en goedkeuringsproces veel tijd in beslag en worden eindtermen en ontwikkelingsdoelen afzonderlijk per vak/leergebied goedgekeurd door het parlement.

Over het ontwikkelwerk voor de eindtermen en ontwikkelingsdoelen ligt momenteel decretaal niets vast. Nochtans zou het goed zijn enkele criteria vast te leggen waaraan het ontwikkelwerk moet voldoen, zoals wie minstens betrokken is in welke fase van het ontwikkelingsproces.

Voor de totstandkoming van de beroepskwalificaties is het precieze proces met benoeming van de betrokkenen decretaal⁷ en via BVR⁸ gepreciseerd. We vragen ons af of het proces voor het tot stand komen van eindtermen ook niet decretaal moet worden vastgelegd. Hierdoor verloopt het proces voor alle eindtermen die worden ontwikkeld gelijkvormiger en wordt ook gegarandeerd dat steeds alle nodige actoren betrokken zijn.

Om zowel de tijdsintensieve procedure te verkorten als te garanderen dat parlementaire beslissingen m.b.t. eindtermen genomen worden met een goed zicht op het totale plaatje van eindtermen, kan worden overwogen om te werken met (een) referentiekader(s). Het/de referentiekader(s) legt/leggen dan de inhoudelijke contouren vast waarbinnen de eindtermen en ontwikkelingsdoelen worden ontwikkeld. Een

⁷ Decreet betreffende de kwalificatiestructuur, 30 april 2009.

⁸ Besluit van de Vlaamse Regering houdende de uitvoering van het decreet van 30 april 2009 betreffende de kwalificatiestructuur, wat betreft de erkenning van onderwijskwalificaties van niveau 1 tot en met niveau 4, en tot wijziging van het besluit van de Vlaamse Regering van 11 januari 2013 houdende de uitvoering van het decreet betreffende de kwalificatiestructuur van 30 april 2009 inzake de erkenning van onderwijskwalificaties voor het secundair na secundair onderwijs en het hoger beroepsonderwijs, 10 januari 2014.

ontwikkelcommissie kan zich vervolgens buigen over de precieze formulering, rekening houdend met het/de referentiekader(s) en ontwikkelingspsychologische aspecten. Zo worden enkel het/de referentiekader(s) door het parlement goedgekeurd en hoeft het parlement zich niet over alle individuele eindtermen te buigen.

Het totstandkomingsproces van de eindtermen moet wel voldoende gedetailleerd worden vastgelegd, net zoals bij het proces om tot erkende beroepskwalificaties te komen, om te garanderen dat voldaan wordt aan het legaliteitsbeginsel. Werken met een of meerdere goedgekeurd(e) referentiekader(s) en de betrokken partners in het ontwikkelproces kunnen bijvoorbeeld dergelijke criteria zijn.

Terugdringen van planlast en overladenheid van de eindtermen

Een eerste manier om planlast en overladenheid aan te pakken is het reduceren en concretiseren van de eindtermen. Voorts kan samenwerking tussen onderwijskoepels/-net ervoor zorgen dat niet elke onderwijskoepel/-net verschillende leerplandoelen formuleert. Hier valt te overwegen of het werken met studierichtingsprofielen waarin de eindtermen en de uitbreidingsdoelstellingen opgenomen worden, een oplossing kan bieden. De uitbreidingsdoelstellingen worden netoverschrijdend vastgelegd. Leerplannen beperken zich tot hun essentie: het geven van didactische wenken en het ondersteunen van leraren in het opzetten van het leerproces (zie verder).

Tot slot kan het maken van afspraken over de actualisatietermijn van de eindtermen bijdragen tot een vermindering van de planlast en tot minder overladenheid. Als leraren, leerplanmakers en educatieve uitgeverijen weten wanneer de eindtermen wijzigen, kunnen ze daarmee rekening houden. De referentiekaders die bij de eindtermen horen hoeven bovendien niet met dezelfde frequentie herbekeken te worden als de eindtermen zelf.

Een andere rol geven aan leerplannen

In het masterplan SO is opgenomen dat de leerplannen zowel een eindtermgerelateerd basisaanbod moet bevatten, als uitbreidingsdoelstellingen. Gelet echter op de evolutie waarbij eindtermen, specifieke eindtermen en beroepskwalificaties, als enige referentie gelden om het getuigschrift BaO of een diploma SO uit te reiken en de vraag van leraren naar meer ondersteuning, kunnen leerplannen ook een nieuw statuut krijgen. Het leerplan kan evolueren naar een pedagogisch-didactisch instrument dat tot de autonomie van de instellingen behoort en niet langer controle door de overheid behoeft. In de nieuwe leerplannen zou dan volop aandacht gaan naar de didactiek nl. hoe men de eindtermen zal realiseren. De leerplannen bevatten dan ook richtlijnen die de leerprocessen faciliteren en leerkrachten ondersteunen bij het lesgeven.

Zorgen voor een kwaliteitsvolle implementatie van eindtermen

Om een kwaliteitsvolle implementatie van de eindtermen te garanderen, is er nood aan een continuüm van professionele ontwikkeling voor leraren, bijvoorbeeld via ondersteunende online platformen (zoals KlasCement) en lerende netwerken waarin ook universiteiten/hogescholen betrokken zijn. Ook de lerarenopleidingen moeten een belangrijke rol krijgen in de verdere professionalisering van leraren, in samenwerking met de pedagogische begeleidingsdiensten.

Het vergt heel wat expertise van leraren om leermiddelen te ontwikkelen. In Nederland bestaat daarom het CLU, een adviescentrum voor leermiddelenontwikkeling, verbonden aan de universiteit van Utrecht. Zij adviseren schoolteams bij het ontwikkelen van eigen lesmateriaal en organiseren cursussen met het zelfde doel (<http://clu.nl/over-clu/>). Een dergelijk expertisecentrum ontbreekt in Vlaanderen, maar de overheid zou ook hier een sterkere professionalisering op dat vlak kunnen stimuleren via lerarenopleidingen, pedagogische begeleidingsdiensten, ...